

INVESTIGAREA STRUCTURALĂ A CONCEPTELOR LEGISLAȚIEI INSTRUCTIVE PRIMARE DIN BASARABIA ÎN ANII '70 - '80 AI SEC. AL XIX-lea. REZULTATE STATISTICE

STRUCTURAL INVESTIGATION OF CONCEPTS PRIMARY INSTRUCTIVE LEGISLATION IN BASSARABIA IN THE 19TH CENTURY. STATISTICAL RESULTS

CZU: 94(498.7)''18'':373.3:311.21

<https://doi.org/10.59295/spd2024u.08>

Diana EȚCO,

ORCID: 0009-0009-4352-5695

e-mail: eskodiana@yahoo.com

Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *As a result of the reforms promoted in all spheres of activity of the Russian state, including education, during the last two decades of the 19th century, the situation changed radically. Therefore, both the number of educational institutions and the school contingent enrolled in studies has increased considerably. In 1890, in Bessarabia, 403 village public schools were operating, within which a school contingent of 31,324 students was trained. Overall, 620 primary education institutions operated in the region, with a school contingent of 38,301 students. From the total number of schools, indicated above, 596 educational institutions, including - 101 heads, were subordinated to the Ministry of Public Education (13, p.14). Towards the end of the eighth decade of the 19th century, the table of figures, which illustrated the situation in Bessarabian public education, changed radically. Jewish schools already accounted for only 17% of the total ministerial public educational institutions (and not - 75%, as it was previously), although their number remained practically unchanged, the decrease was achieved due to the establishment of a considerable contingent of new public village schools, which were meant to train the Bessarabian rural population. Therefore, the positive impact of the education reforms was substantiated by the 68%, which belonged to village schools, from the total number of school units, subordinated to the Ministry of Public Instruction.*

Keywords: Bessarabia, teachers, students, education, ministry, public, statute, schools

Cuvinte-cheie: Basarabia, cadre didactice, elevi, învățământ, minister, public, statut, școli.

INTRODUCERE

Sub imperativul noilor realități social-politice din anii '60-'80 ai secolului al XIX-lea, sistemul învățământului public din Basarabia, la rândul său, a fost conectat, printr-un nou cadru legislativ, la opera transformărilor din interiorul societății ruse. În anul 1864, la 14 iulie, a fost promulgat *Regulamentul școlilor publice primare*, prin intermediul căruia învățământul public primar a fost declarat accesibil tuturor păturilor sociale [1, p. 614-617]. Caracterul inovațional al reformei școlare din anul 1864, consta în anularea școlii primare de castă și înlocuirea ei cu o școală publică primară fără clase.

MATERIALE ȘI METODE

În anul 1869, sub egida Consiliului de Stat, a fost instituită funcția de inspector gubernial al școlilor publice, subordonată administratorului circumscripției școlare [2, p.948]. Instrucția pentru inspectorii școlilor publice a fost aprobată și publicată în anul 1871. Reforma școlară din anul 1874, consfințea statutul inspectorului public, care era numit în funcție de către directorul școlilor publice și aprobat de către episcopul circumscripției școlare. Pretendenții la funcția de inspector trebuiau să aibă experiență didactică. Ministerul Instruirii Publice indica numărul necesar al inspectorilor pe fiecare gubernie. Inspectorul școlilor publice era membru al Consiliului școlar județean, întocmea rapoartele anuale, referitor la situația școlilor publice primare din județ. De asemenea, supraveghea organizarea procesului educațional, în cadrul școlilor publice primare, care făceau parte din rețeaua școlară a Ministerului Instruirii Publice. În caz de încălcare a ordinii, inspectorul putea sista, temporar, activitatea instituției de învățământ, înlătura din funcție învățătorul care nu-i insufla încredere și era obligat să comunice decizia Consiliului școlar județean, care o confirma printr-un act oficial [1, p. 835]. În conformitate cu directivele emise de către curatorul districtului de învățământ Odesa, în funcția de inspector al școlilor publice primare din Basarbia a fost numit Nicolai E. Afanasiev [3, f.4].

În anul 1869, Ministerul Instruirii Publice a demarat procesul de înființare a școlilor sătești de una și două clase. Aceste școli publice guvernamentale mai erau numite școli - model [4, p.141].

În scopul omogenizării programei de studii pentru școlile orășenești și sătești, în anul 1869 a fost elaborat un nou *Plan de învățământ*, care prevedea înființarea școlilor de două clase pentru băieți și fete, cu gradul de școli județene. Durata de studii-doi ani, pe lângă fiecare școală funcționa un curs pregătitor (similar cu cel din școlile publice de o clasă) cu durata de studii, de asemenea, de doi ani, per total - patru ani. La studii erau admiși copii, care știau a citi, a scrie, a calcula (4 operații matematice). Primele școli publice de două clase apar în Basarabia în anii '70 ai sec. al XIX-lea [5, f.2]. Programa de studii includea următoarele discipline școlare: aritmetica (fracțiile, progresiile, regula de trei simple), geometria intuitivă, fizica, noțiuni elementare de științe naturale, desenul liniar, geografia și istoria Rusiei, limba rusă. În cazul, în care existau condiții prielnice, suplimentar, se prevedea extinderea programei de studii, prin introducerea disciplinelor școlare, dintre care: pomicultura, legumicultura, apicultura, gimnastica, lucrul manual. În anul 1872, în regiunea dintre Prut și Nistru, în special în județul Chișinău, a demarat procesul de înființare a școlilor publice de tip model [5, f.8].

Statutul Școlilor orășenești, adoptat în anul 1872, la 31 mai, elaborat la inițiativa contelui D.A.Tolstoi, transforma *școlile județene* în școli publice orășenești. Implementarea prevederilor reformei din anul 1872, s-a inițiat în regiunea Basarabia, sub egida Direcției Școlilor Publice și a Ministerului Instruirii Publice, în anul 1876 [6, f.7]. Școlile publice orășenești erau destinate pentru copiii funcționarilor publici, comercianților, meșteșugarilor și muncitorilor din orașe. Programa de studii prevedea instruirea unei

personalități universal-formate. Erau de două-trei sau patru clase. În școlile de două clase cursul de studii era de patru ani în clasa întâia și doi ani în clasa a doua; în școlile de trei și patru clase, cursul de studii era de șase ani, a câte doi ani în primele două clase și un an în clasa a treia și a patra, sau doi ani în clasa a treia, în cazul în care școala era de trei ani. Taxa de școlarizare varia între 8 și 18 ruble. Programul de studii pentru școlile publice orășenești era extrem de variată. Ea prevedea studierea următoarelor discipline școlare: aritmetica, geometria, algebra, geografia, fizica, științele naturii, biologia, anatomia și fiziologia, desenul liniar, pictura, cântul, limba rusă, istoria, gimnastica. La cerere, cu aprobarea Ministerului Instruirii Publice, se suplimentau noi materii de studii. Absolvenții școlilor publice orășenești nu aveau dreptul să-și continue studiile la gimnaziu și universități. Ei aveau posibilitatea de a urma cursuri de pedagogie, contabilitate, arhitectură. Paralel cu statutul Școlilor orășenești, a fost aprobat și Statutul institutelor de învățători, în scopul pregătirii cadrelor didactice profesionale pentru școlile publice orășenești. În conformitate cu noile prevederi, în Basarabia, în anul 1872 s-a înființat Seminarul Pedagogic de la Bairamcea.

Statutul școlilor publice primare, adoptat în anul 1874, a funcționat, fără careva schimbări, în Basarabia până în anul 1917. Dacă, în anul 1869, a fost instituită funcția de inspector al școlilor publice, atunci, statutul din anul 1874, institua funcția de director al școlilor publice, pentru a monitoriza cu rigurozitate activitatea cadrelor didactice din școlile publice primare [7, p. 836-840]. În conformitate cu prevederile regulamentului din anul 1874, consiliile școlare județene și guberniale erau responsabile de organizarea rețelei de școli publice primare, iar directorii și inspectorii – de organizarea procesului instructiv-educativ în cadrul lor. Ambele instituții de administrare a învățământului public primar colaborau reciproc avantajos. De exemplu, directorul școlilor publice avea dreptul să examineze preliminar rapoartele consiliilor școlare județene, prezentate consiliului gubernial, iar președintele consiliului județean, împreună cu inspectorul – să substituie cadrele didactice nepotrivite [7, p. 836-840].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Așadar, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sistemul învățământului primar basarabean era gestionat de către cele două instituții de stat: Ministerul Instruirii Publice și Sfântul Sinod de la Sankt-Petersburg. În scopul de a organiza și monitoriza activitatea instructiv-educativă a școlilor primare publice din întreaga Basarabie, (cu excepția școlilor parohiale), în conformitate cu noile directive, a fost înființat Consiliul Școlar Gubernial din Chișinău, fiind subordonat Direcției Școlare din Basarabia. În anul 1873 Departamentul a fost transformat în Direcția Școlilor Publice din Basarabia. Președintele Consiliului Gubernial Școlar era directorul gimnaziului regional. După instituirea inspectoratelor școlilor publice din Basarabia, în anul 1875, s-au înființat filialele județene ale Consiliului Gubernial Școlar. Inspectorii școlari erau investiți cu o serie de împuterniciri, care marginalizau activitatea învățătorului în cadrul școlilor publice. Școlile primare publice erau de următoarele tipuri: școli sătești primare publice, școli orășenești

primare publice și școli duminicale. Școlile primare publice erau de o clasă și de două clase. Termenul de studii în cele de o clasă era de trei ani, în cele de două clase – de 5-6 ani. În școlile primare publice sătești de o clasă se predau următoarele discipline școlare: religia, citirea „din cărțile presei civile și ecleziastice”, gramatica, caligrafia, cele patru operații aritmetice și cântul bisericesc. În cele orășenești se mai predă: științele naturii, istoria, geografia, noțiuni elementare de fizică.

În rezultatul activității Consiliilor școlare județene, în Basarabia a fost înființată o rețea de școli primare publice, formată din 57 de unități școlare [8, p. 15].

Școlile primare publice (sătești și orășenești) erau destinate pentru toate păturile sociale și profesionale. Se înființau cu acordul Consiliului Școlar Județean din Basarabia. În caz de atestare a numitor nereguli în activitatea vreunei unități școlare, Consiliul Școlar Gubernial din Basarabia emitea o dispoziție de suspendare a activității școlii respective. Școlile bisericesti-parohiale din fostele colonii germane au fost trecute în subordinea nemijlocită a Ministerului Instruirii Publice [9, f.4].

Pentru a ne familiariza cu evoluția sistemului învățământului public din Basarabia, în perioada cercetată, este necesar să urmărim dinamica statistică a instituțiilor de învățământ, între anii 1870 - 1900. În anul 1870, în Basarabia, erau înregistrați 1 078 932 locuitori. Per total, pe regiune, funcționau 605 școli, în cadrul cărora era instruit un contingent școlar format din 21 870 elevi, dintre care: 16 763 băieți și 5107 fete. Marea majoritate a școlilor funcționau în orașul Chișinău – 101 școli, dintre care: 2507 băieți și 882 fete; în alte orașe- 197 școli (băieți-2869, fete-468); în județe- 307 (11 387,3757). [10, p.35] Așadar, în școlile din Basarabia era încadrat la studii 2% din numărul total al populației, contingentul școlar masculin, care constituia 77% din contingentul mixt de elevi, era net superior contingentului feminin - 23%. Principalul centru de difuzare a științei de carte era orașul Chișinău, sediul a 51,2% de instituții de învățământ urbane și a 17 % dintre unitățile școlare regionale. În următoarele două decenii, procesul de înființare a instituțiilor de învățământ a evoluat extrem de lent. Populația rurală era foarte conservatoare vizavi de ideea de a face studii în cadrul unor centre de instruire publică, cu atât mai mult, de a-și aduce contribuția la sponsorizarea lor. Vom aminti că, înainte de reforma de desființare a iobăgiei, din anul 1861, dintre cele 171 de școli basarabene din subordinea Ministerului Instruirii Publice, majoritatea covârșitoare de 75,4%, formată din 129 de unități școlare, erau instituții de învățământ evreiești. Despre moldoveni se spunea că nici cu forța nu puteai să-i determini să-și dea copiii la studii [11, p.397].

Pe parcursul unui deceniu, 1870-1880, numărul unităților școlare s-a modificat nesemnificativ: s-a majorat doar cu 2,6%, iar contingentul școlar cu 14%. În anul 1880, în Basarabia funcționau 621 de instituții de învățământ (cu 68 de școli mai mult decât în anul precedent 1879), în cadrul cărora era instruit un contingent școlar format din 24 981 elevi, dintre care: 20430 băieți (82%) și 4551 fete (18%). [12, p.25] Învățământul secundar era format din 14 instituții de învățământ, dintre care: secundare masculine– 8 centre de învățământ, în cadrul cărora era instruit un contingent școlar format din 2018 elevi și feminine – 6 școli, cu un contingent școlar format din 1256 eleve.

Alte categorii: școli parohiale județene: masculine – 24 (1757 elevi) și feminine – 10 (650 eleve); școli orășenești, înființate după Statutul din 31 mai 1872 – 2 școli, cu un contingent școlar în număr de 243 elevi; azilul și casa de orfelinat; școala de felceri – 14 elevi, și școala de moașe – 8 eleve; școala de pomicultură – 22 elevi; școala de viticultură – 29 elevi; în casele slujitorilor cultelor – o (1) școală - 22 elevi; școli de rit străin – școli masculine – 145, cu un contingent școlar format din 1354 elevi și școli feminine – 5, cu un număr de 417 eleve; școli mixte – 4, cu un contingent școlar format din 178 elevi, dintre care: 80 băieți și 96 fete. În orașul Akkerman funcționa o clasă de marinărie. În localitatea Bairamcea, județul Akkerman, activa seminarul pentru învățători. Școli primare particulare și orășenești de diferite categorii – 383 de școli. Pe lângă școlile județene funcționau 26 clase de meserii, iar pe lângă școlile sătești pentru fete – 52 clase de lucru manual. [12, p.25]

CONCLUZII

Datorită reformelor promovate în toate sferile de activitate ale statului rus, inclusiv și în învățământ, pe parcursul ultimilor două decenii ale secolului a XIX-lea, situația s-a schimbat radical. Prin urmare, s-a mărit considerabil atât numărul instituțiilor de învățământ, cât și a contingentului școlar încadrat la studii. În anul 1890, în Basarabia, funcționau 403 școli publice sătești, în cadrul cărora era instruit un contingent școlar format din 31 324 elevi. Per ansamblu, în regiune funcționau 620 instituții de învățământ primar, cu un contingent școlar format din 38 301 de elevi, repartizat pe județe în felul următor: în județul Izmail funcționau 144 de școli primare (23%), în cadrul cărora erau instruiți 665 elevi, dintre care: 5225 băieți și 1440 fete; Akkerman – 137 școli (22%), 14 274: 9634, 4640; Chișinău – 108 (17,4%), 5546:4531, 1015; Hotin – 69 (11%), 2991: 2503, 488; Bender – 56 (9%), 3540: 3167, 373; Orhei – 41(7%), 2791: 2457, 334; Soroca – 35 (6%), 1841:1582, 259; Bălți – 30 (5%), 1594: 1322, 272 [13, p.14]. În școlile orășenești de o clasă activau 81 de cadre didactice, iar în cele sătești – 686; în școlile orășenești de două clase – 19 învățători, sătești – 84. Pentru instruirea unui elev se alocau anual: în oraș - 26 ruble 73 copeici; în sate- 9 ruble 39 copeici[13, p.16]. Liderii clasamentului numărului de școli erau cele două județe din sudul Basarabiei, Izmail și Akkerman, în care funcționau cca 30 % din numărul total al unităților școlare, repartizate în cele opt județe basarabene. Pe locul trei se plasa județul Chișinău cu 17,4%.

Din numărul total de școli, indicat mai sus, 596 de instituții de învățământ, inclusiv - 101 hedere, erau subordonate Ministerului Instruirii Publice [13, p.14]. Spre finele deceniului al optulea al secolului al XIX-lea, se modifică radical tabloul cifrelor, care ilustrau situația din învățământul public basarabean. Școlilor evreiești le revenea, deja, doar 17% din totalul instituțiilor de învățământ public ministerial (și nu - 75%, precum era anterior), deși numărul lor a rămas, practic, neschimbat, diminuarea s-a realizat din contul înființării unui contingent considerabil de noi școli sătești publice, care aveau menirea de a instrui populația rurală basarabeană. Prin urmare, impactul pozitiv al reformelor din învățământ a fost fundamentat prin cele 68%, care reveneau școlilor sătești, din numărul total de unități școlare, subordonate Ministerului Instruirii Publice.

REFERINȚE

1. Полное собрание законов Российской Империи, Собрание 2, т. 39, Отделение 1, СПб., 1867.
2. Журнал Министерства Народного Просвещения, ч.19, Новая серия, Москва, 1909.
3. ANRM, f.2, inv.1, d. 8075.
4. ДНЕПРОВ Э.Д., УСАЧЕВА Р.Ф., Среднее женское образование в России, Москва, 2009.
5. ANRM, f.316, inv.5, d. 17.
6. ANRM, f.316, inv.5, d. 9.
7. Полное собрание законов Российской Империи, Собрание 2, т. 49, Отделение 1. СПб., 1877.
8. НЕРУЧЕВ М.В., Статистика народных школ Бессарабии, Кишинев, 1883.
9. ANRM, f.152, inv.1, d.402.
10. Обзор Бессарабской области за 1870 год, Кишинев, 1871.
11. ЗАЩУК А., Материалы для географии и статистики России, С-Петербург, 1862.
12. Обзор Бессарабской области за 1880 год, Кишинев, 1881.
13. Обзор Бессарабской области за 1890 год, Кишинев, 1891.